

אבל אמרו: "והחזקתי את לב פרעה" (שמות יד, ד), ואחר כן ענשו והמיתו - הנה יש בו מקום דבור, ונשג ממנו עקר גדול. והתבונן בדברי בזה הענין, ושים לבך אליהם, ועוד אותם אל דברי כל מי שדבר בו, ובחר לך היותר טוב. והוא, שפרעה וסיעתו, אלו לא היה להם חטא זולת אשר לא שלחו את ישראל - היה הענין קשה בלי ספק, כי הוא כבר מנעם מלשלח, כמו שאמר: "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו" (שם י, א), ואחר כן דרש ממנו לשלחם, והוא מכרח שלא ישלח, ואחר כן ענשו באשר לא שלחם, והמיתו והמית סיעתו - היה זה עול, וסותר לכל מה שהקדמנו. הרי שאין הענין כן, אלא שפרעה וסיעתו מרו בבחירתם, מבלי כפייה ומבלי הכרח, ועשקו הגרים אשר היו ביניהם, ועשו להם עול גמור, כמו שאמר ובאר: "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל וכו' הבה נתחכמה לו" (שם א, ט). וזה המעשה היה מהם בבחירתם וברע עצתם, ולא היה להם בזה הכרח. והיה ענש ה' להם על כך - למנעם מן התשובה, עד שיחול בהם מן הענש מה שחייב צדקו שהוא ענשם. ומניעתם מן התשובה היא שלא ישלחו. וכבר באר לו ה' זה, והודיעו שאלו רצה להוציאם בלבד - כבר היה מאבדו הוא וסיעתו והיו יוצאים, ואמנם רצה עם הוצאתם לענשם על עשקם הקודם, כמו שאמר בתחלת הדבר: "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי" (בראשית טו, יד). ואי אפשר לענשם אם שבו, ועל כן נמנעה מהם התשובה, והיו מחזיקים בהם. והוא אמרו: "כי עתה שלחתי את ידי וכו' ואולם בעבור זאת" וכו' (שמות ט, טו-טז)¹.

ולא תחייב לנו גנות באמרנו כי ה' פעמים יענש האדם בשלא ישוב, ולא יניח לו לבחר בתשובה. לפי שהוא יתעלה יודע החטאים, וחכמתו וצדקו יחייבו שעור הענש, שפעמים יענש בעולם הזה בלבד, ופעמים יענש בעולם הבא בלבד, ופעמים יענש בשני העולמות יחד. ויתחלף ענשו בעולם הזה: פעמים יענש בגוף, או בממון, או בשנייהם יחד. וכמו שיבטל קצת תנועות האדם הבחירות על צד הענש, כגון שיבטל ידו מן התפישה, כמו שעשה בירבעם, או עינו מן הראיה, כמו שעשה באנשי סדום הנאספים על לוט - כן יבטל ממנו בחירת התשובה, כדי שלא יתעורר אליה בשום פנים, ויאבד בחטאו. ואין אנו צריכים לדעת חכמתו, עד שנדע למה ענש זה בזה האופן מן הענש, ולא ענשו באופן האחר, כמו שלא נדע מה הסבה אשר גרמה שהיתה לזה המין זאת הצורה, ולא היתה לו צורה אחרת. אבל הכלל: "כי כל דרכיו משפט" (דברים לב, ד), ויענש החוטא כפי חטאו, ויגמול המיטיב כפי הטבתו.

ערוך אותם - השווה את דברי. זולת - מלבד. לזה המין - לכל אחד מהברואים.

למזבח יומי
מאמרים

בשיתוף:

הרשת הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
הלל זיליס תוליה

www.yeshiva.org

www.meirtv.co.il

ביאורים

דרך סוגיית חטא העם המצרי פותח כאן הרמב"ם חזית הסברה נוספת בשאלת הבחירה החופשית. כיצד נוכל להסביר את העובדה שנשללה הבחירה החופשית מאת פרעה? או: האם תיתכן שלילת הבחירה החופשית כעונש לאדם החוטא? הרמב"ם פותח בקביעה עקרונית: במידה וחטאם של המצרים היה מניעת ישראל לצאת מארצם, היה קשה להסביר את העונשים הכבדים בהם נענשו המצרים. הלא דבר זה נשלל מהם בהכבדת ה' את לב פרעה! אלא שחטאם של המצרים איננו מתמצה במניעת היציאה מארצם. מעבר ל'חובה' זו, אותה היו צריכים לבצע על פי הגזירה האלוקית, הוסיפו המצרים באכזריותם עוד ועוד מעשי רשע וחמס כלפי העם היושב בקרבם. חטאם לא היה אפוא בסירובם מלשחרר את בני ישראל, אלא בשיעבודם, שנעשה מתוך בחירה. על המעשים הללו נענשו המצרים במניעת אפשרות החזרה בתשובה. ה' מנע את אפשרות החזרה בתשובה כדי שיוכל להענישם על מעשיהם האכזריים בשיעבודם את ישראל.

שלילת הבחירה נעשית מתוך מכלול מערכת שיקולים אלוקית שלא תמיד ברורה לנו. רק ה' יודע את היקף החטאים וחומרם, ועל כן הוא גם זה שיודע מתי ראוי לשלול מן האדם את הבחירה החופשית. ישנם מצבים בהם לא נשללת הבחירה החופשית לחלוטין אלא בצורה חלקית. למשל, שיתוק היד של ירבעם בן נבט או עיוורון זמני במקרה של אנשי סדום. אך השיא, כאמור, הוא בשלילה מוחלטת של הבחירה החופשית. איננו יכולים אפוא לדעת מדוע על עבירה מסוימת נקבעת שלילת הבחירה החופשית ועל עבירה אחרת לא, אך אנו מאמינים שכל מעשי ה' נובעים משיקול מדויק וצודק.

הרחבות

1. האם הכבדת לב פרעה שללה ממנו את הבחירה?
לדעת הרמב"ם, ההכבדה שללה את הבחירה לשלח את ישראל. לדעת הספורנו, אדרבה, ההכבדה יצרה איזון כדי לאפשר את הבחירה - לשלח את ישראל מתוך הכנעה לה, ולא מטעמי נוחות: "שלולא הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לאל יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובו, אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות... וזאת לא היתה תשובה כלל. והנה אמר האל יתברך 'ואני אקשה את לב פרעה', שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, למען שיתי אותתי אלה בקרבן, שמהם יכירו גדלי וטובי וישובו המצרים באיזו תשובה אמיתית" (שמות, ז ג).

שאלות לדיון

חשוב על מצב בחיך בו לא היתה לך בחירה. מהיכן אתה יודע שלא היתה לך בחירה? האם הרגשת טוב או רע, ולמה?
האם אדם שגנב וכיו"ב יכול לטעון כלפי החברה, שהוא עשה כן משום שה' שלל ממנו את הבחירה?

בשיתוף:

הרשת הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
השיר לאל תהיה

www.yeshiva.org

www.meirtv.co.il

למזלך יומי
מאמורה